

Bartolomé de Las Casas: Presten som kjempet for indianernes rettigheter og angrep samtidens forståelse av misjon

LIVE DANBOLT DRANGE

Bartolomé de Las Casas er en person vi ikke har hørt mye om i det lutherske Norge. I den nye læreplanen for grunnskolen, L97, skal elevene i 7. klasse møte ham og hans kamp for indianernes rettigheter i de nye spanske koloniene på 1500-tallet. Det er på tide at denne eneren i kirke- og misjonshistorien trekkes frem i lyset igjen, både fordi vi trenger å nyansere bildet av spanjolenes fremferd i «Den nye verden», og fordi mange av hans tanker og visjoner også er aktuelle i dag. Las Casas var en mann som ble vekket opp til å se at samtidens syn på urfolk og misjonsmetoder ikke var overensstemmende med Bibelens menneskesyn. Han kjempet en utrettelig kamp mot majoritets-holdningene, mot imperiets makter og myndigheter og oppnådde å anfekte samvittigheten til blant andre Spanias fyrste Karl V, slik at han endret lovene som tillot utbytting av indianerne. Hadde han vunnet frem med sitt syn på hvordan indianerne burde blitt møtt og de erobrede områdene kolonisert og

evangelisert, ville historien på det latinamerikanske kontinentet fått et ganske annet forløp.

I denne artikkelen vil jeg ta frem sider ved Bartolomé de Las Casas' liv og lære som belyser både hans kamp for urbefolkningsrettigheter og hans misjonssyn. Jeg vil også si noe om tiden han levde i og de herskende tanker i de første 60-70 årene av Spanias storhetstid - erobringstiden. Særlig vil jeg legge vekt på synet på misjon og misjonsmetoden Las Casas sverget til, og det forsøket han fikk gjøre for å bevise denne metodens fortreffelighet.

Kolonisatoren

Bartolomé de Las Casas ble født omkring år 1474 i Sevilla. Han ble tidlig kjent med indianere og Amerika-problemer. Han var tilstede i Sevilla da Columbus etter sin første reise i 1493 triumferende viste frem innfødte og fugler fra den nyoppdagede verden. Hans far var en vanlig soldat som ble med Columbus på den andre reisen til «Den nye verden». Det gjorde ham rik nok til å kunne sende sønnen til det prestisjetunge universitetet i Salamanca der han studerte teologi og jus. Av sin far hadde Bartolomé sannsynligvis fått en indianer som pasje. Etter å ha tatt eksamen i jus i 1498, reiste han i 1502 til La Española. Han var nok ikke mye bedre enn andre unge eventyrere som dro til «Den nye verden» med håp om rask fortjeneste. Han fikk indianerslaver innenfor encomienda-systemet¹ og lot dem arbeide i miner og på landeiendommene sine, men han skal ha behandlet dem humant. Hans forretninger blomstret og på tross av at han var utdannet teolog, hadde han ingen problemer med måten indianerne ble behandlet på i de nye koloniene.

I 1511 ble Las Casas med på ekspedisjonen som dro ut fra La Española for å erobre Cuba og fikk både land og indianere i betaling. Han forteller senere i sine skrifter om behandlingen av indianerhøvdingen Hatuey etter at han var blitt tatt til fange. Han ble dømt til å brennes levende av guvernøren, og selv om Las Casas interverte på høvdingens vegne, ble ikke avgjørelsen endret. Men han fikk muligheten til å bli døpt før han ble brent slik at hans sjel kunne gå til himmelen. Da han fikk bekreftende svar på spørsmålet om han der ville treffe hvite menn, sa han: «Da vil jeg ikke bli en kristen, for jeg vil ikke igjen dra til et sted der jeg kan møte så grusomme mennesker!» Dette var første gangen Las Casas gikk i forsvar for en indianer, men ennå var han ikke moden for å endre sitt syn på behandlingen av dem.

Las Casas tilhørte et samfunn der den romersk-katolske kirken

var ett med nasjonen. Katolisismen var en integrert og levende del av spanjolenes liv; kirke og folk hørte sammen og gikk derfor hånd i hånd også på de nye kontinenter. 1500-tallets Europa opererte med en tredeling av verden: kristne, jøder og hedninger som for det iberiske folk var ensbetydende med muslimer. Da spanjolene kom til «Den nye verden», visste de ikke hvor de skulle plassere indianerne. De var ute av stand til å forholde seg til de nye folks egenart og hadde ingen kategori for indianernes religion. Det generelle inntrykk en får i de første opptegnelser, er at innbyggerne manglet enhver form for religion, og at de derfor heller ikke hadde et fullt utviklet fornuftsbegrep. De ble sett på som religionsløse barbarer og spanjolenes oppgave ble å «sivilisere» og «kristne» dem. «De synes at være uskyldige i en sådan grad, at de let kunne blive kristne, eftersom de tilsyneladende ikke synes at have nogen form for tro eller forståelse for det» (Fra Columbus' dagbok etter Westhelle 1992, s. 3). For spanjolene var det å være spansk synonymt med å være kristen og sivilisert. Hedninger måtte omvendes til Den hellige romerske kirke og bli innlemmet i det spanske politiske apparat, for slik kom en samtidig inn i nådens rom hvor frelse ble garantert ved bare å høre til der. Misjon handlet derfor ikke først og fremst om å forsøke å endre de innfødtes religiøse overbevisning, men om «en assimilation af personer, fællesskaber eller nationer ind i corpus christianum, som politisk blev regeret af de iberianske konger. Mission blev forstået som inkorporation i et rige, hvis manifeste ånd var kirken» (Westhelle 1992, s.3).

Vendepunktet

Det var særlig to hendelser som førte frem til at Las Casas endret syn på indianerne og behandlingen av dem. En søndag før jul i 1511 talte dominikanermunken Antonio de Montesino over teksten: «Jeg er stemmen som roper i ørkenen» (Matt 3,3). Ifølge Las Casas sa han blant annet:

Etter å ha gjort seg ferdig med innledningen og sagt noen ord om adventstiden, begynte han å komme med harde anklager mot samvittighetsløsheten hos spanierne på denne øya, og mot forblindetheten som de levde i, alt mens han understreket hvordan de nå stod i fare for å bli fordømt. De var altfor følelsesløse til å se de alvorlige synder som de stadig regjerte i og kom til å ta med seg inn i døden.... Det er for at dere som sitter her skal innse deres synder mot indianerne, at jeg står

her i dag. Svar meg på dette: Hvilke rettigheter har dere egentlig overfor disse mennesker? Hva er det for slags rettferdighet å holde indianerne i dette brutale, ja, vanvittige slaveri? (Etter Ustvedt 1977, s.268/271).

Montesino målbar den første offentlige protest mot den måten indianerne ble behandlet på, og talen førte til et vendepunkt i Amerikas historie, kampen for rettferdighet for indianerne var begynt. I første omgang delte Las Casas motstanden mot budskapet fra Montesino, men det var sådd en uro i ham. Kort tid etter lot han seg prestevie som den aller første i koloniene. Da han forberedte pinseprekenen i 1514 over en tekst fra Visdommens bok: «Å bære frem offer av urettmessig gods er å bære frem offer med lyte; lovløses gaver er ikke Gud til behag» (34,21-22), falt det skjell fra hans øyne, og han opplevde en total omvendelse. Det ble klart for ham at den uverdige og harde behandling de innfødte fikk under det spanske herredømmet, ikke kunne rettferdiggjøres utfra et kristent menneskesyn. Han viet resten av sitt lange liv til arbeid for å få «Den nye verdens» urbefolknings menneskerettigheter anerkjent. Han krysset land og hav og besøkte de mest avsidesliggende steder for å sette fokus på indianernes situasjon og anklage sine landsmenn i kampen for rettferdighet. Særlig arbeidet han for å spare indianerne for de mest ekstreme former for utbytting innenfor encomienda-systemet.

Menneskesyn

Under erobringstiden ble mange spørsmål drøftet både av politiske og kirkelige myndigheter i Spania. En drøftet f.eks. om de menneskene en hadde oppdaget var fornuftige vesener, under hvilke vilkår de skulle arbeide for spanjolene, og når det ville være rett å føre krig overfor dem. Spørsmålene om indianernes natur måtte avklares fordi dette var grunnlaget for hele lovgivningen i de ny-erobrede områdene. Kort sagt handlet det om hvilket menneskesyn som skulle råde. Det var særlig to herskende oppfatninger om indianerne: enten ble de sett på som "edle indianere" eller som "skitne hunder". Columbus' førsteinntrykk, som han festet til sin dagbok, var: «... jeg tror at i hele verden finnes det ikke noe bedre folk eller bedre land. De elsker sin neste som seg selv, og de har det mildeste språk i verden og de er snille og ler alltid», og: «De er veldig snille, og kjenner ikke ondskap; heller ikke myrder og stjeler de» (Etter Heyerdahl 1992, s. 58/66). Men etterhvert tenderte de

spanske kolonistene mer til å betrakte indianerne som dyr og behandlet dem deretter. En av Las Casas svorne fiender, den offisielle historikeren Gonzalo Hernández de Oviedo y Valdés, så på indianerne som:

naturally lazy and vicious, melancholic, cowardly, and in general a lying, shiftless people. Their marriages are not a sacrament but a sacrilege. They are idolatrous, libidinous, and commit sodomy. Their chief desire is to eat, drink, worship heathen idols, and commit bestial obscenities (Etter Hanke 1951, s.11f).

Mot denne oppfatningen tordnet Montesino: «Er de ikke mennesker? Har de ikke en fornuftig sjel? Er dere ikke bundet til å elske dem som dere elsker dere selv?» Det som drev Las Casas i hans kamp for indianerne var oppfatningen om at personlig frihet er en rettighet gitt av Gud og en viktig menneskelig egenskap. Derfor er alle mennesker opprinnelig frie. Han hevdet også at Gud skapte indianerne uten det onde og uten svik, selv om han ikke mente at alle indianere var perfekte:

God created these simple people without evil and without guile. They are most obedient and faithful to their natural lords and to the Christians whom they serve. They are most submissive, patient, peaceful and virtuous. Nor are they quarrelsome, rancorous, querulous or vengeful. Moreover, they are more delicate than princes and die easily from work or illness. They neither possess nor desire to possess worldly wealth. Surely these people would be the most blessed in the world if only they worshipped the true god (*Coleccion de tratados*, s.7-8, etter Hanke 1951, s.11).

For Las Casas var hovedsaken at indianerne skulle få møte evangeliet og bli *frelst*, ikke bare døpt som kveg uten å vite hva det hele dreide seg om. De var rasjonelle, tenkende mennesker som måtte bli overbevist om kristendommens sannhet. Hans vektlegging av forståelse førte ham i konflikt med geistlige som foretrakk en rask massedåp av de innfødte uten å stille for mange spørsmål og uten å undervise i katekismen. Mange spanjoler mente at "evangeliets stemme høres bare når indianerne også har hørt våpnenes lyd".

Las Casas forsvarte indianerne i debatt med en av tidens berømte klassiske vitenskapsmenn, Juan Ginés de Sepúlveda. Temaet

var hvorvidt Aristoteles' lære om at noen grupper mennesker er født til å være slaver, kunne brukes som forsvar for at indianerne skulle tjene sine erobrere. Spanjolene trengte mange tjenere for å kunne oppnå den rikdommen de higet etter, og om de ikke ble kalt slaver, fungerte encomiendasystemet i praksis som slaveri. I kongelig anordning av 1503 til den første guvernøren på La Española, Nicolás de Ovando, heter det:

Because of the excessive liberty the Indians have been permitted, they flee from Christians and do not work. Therefore they are to be compelled to work, so that the kingdom and the Spaniards may be enriched, and the Indians Christianized. They are to be paid a daily wage, and treated as free persons for such they are, and not as slaves (*Documentos inéditos de América*², XXXI, 209-212, etter Hanke 1951, s. 16).

Debatten toppet seg i 1550-51 da den ble ført for et spesielt konsil av eminente teologer, administratorer og jurister i Valladolid. Las Casas påviste med sin beskrivelse av indianerne at de ikke passet inn i Aristoteles' teorier, og at videre slaveri i Amerika var både urettferdig og utillatelig (Hanke 1951, s.70). Han argumenterte sterkt imot at indianerne skulle tvinges til å arbeide for spanjolene og hevdet at intensjonen i pavens tillatelse til å legge under seg de nyoppdagede landområdene bare handlet om kristning av indianerne, og ikke rettferdiggjorde den utbytting som foregikk. Paven hadde gitt kong Ferdinand og dronning Isabella en misjonæroppgave i «Den nye verden», og deres ansvar var å sørge for at kristen tro ble spredt ved milde og Kristuslike metoder. Han hadde så gitt dem den makt og de privilegier som trengtes for å kunne utføre dette oppdraget.

Utprøving av Las Casas teorier

Las Casas' visjon var at koloniseringen skulle skje ved fredelige midler. Spanske bønder skulle bruke sine evner og kunnskaper i koloniene og leve i fredelig samkvem med de innfødte. De skulle ta med seg verktøy, såkorn og nødvendige ting som kongen utrustet dem med, dyrke jorden og leve side ved side med indianerne, slik at deres tro, dyktighet og industri skulle bli absorbert av de innfødte. Slik ville et ideelt kristent samfunn bli skapt, og encomiendasystemet ville bli overflødiggjort. Han overbeviste myndighetene, fikk tildelt et område å teste ut sin teori på i Cumaná på Venezuela-

kysten, og i 1520 grunnla han en spansk koloni, «Tierra Firme». Men eksperimentet mislyktes. De spanjolene som var villige til å risikere liv og eiendom ved å komme til «Den nye verden», ville ikke arbeide som bønder selv om de hadde vært det i Spania. De ville herske og vinne rikdom raskest mulig. Kolonien ble en så stor og ydmykende fiasko at Las Casas gikk inn i dominikaner-ordenen og trakk seg tilbake til et kloster på La Española. I omkring 10 år holdt han seg borte fra denne verdens affærer og overlot til andre å kjempe for indianernes rettigheter (Hanke 1951, s.22f). I disse årene arbeidet han med å strukturere all informasjonen han hadde innhentet på sine reiser og i samtaler med sentrale personer under erobringen. Materialet bestod både av beretninger om spanjolenes fremferd overfor indianerne og beskrivelser av de innfødtes liv og kultur.

Men han gav ikke opp sitt engasjement og kom tilbake til aktiv deltakelse i samfunnslivet igjen, denne gangen i Mellom-Amerika. Nært knyttet til visjonen bak Las Casas' mislykkede forsøk var tanken om at de nyoppdagede folkene kunne vinnes for kristendommen bare ved fredelige midler. Det var en revolusjonerende tanke i en tid da indianerne ble sett på som religionsløse barbarer som spanjolene måtte «sivilisere» og «kristne» ved at alt hedensk liv ble ødelagt, og ved å foreta dåp både med og uten bruk av vold. Folk ble «omvendt» og døpt i tusenvis under frykt for å bli drept. De som ikke lot seg døpe, ble avlivet på de mest groteske måter. Templer og hellige steder ble systematisk ødelagt, og materialene brukt til å bygge kirker og klostre på de mest sentrale stedene for før-columbisk gudsdyrkelse. I Mexico ble det for eksempel bygget kirker over aztec-pyramidene, og i Cuzco i Peru er kirker og andre hus bygget på solide inka-murer.

Las Casas bygget på Aristoteles' tanker om at den eneste måten en kan påvirke fornuftige mennesker, er ved å overbevise deres forstand. Når indianerne først var blitt overbevist om kristendommens suverenitet, ville de også anerkjenne den spanske kongens herredømme og betale ham skatt etter evne. Etter sitt selvpålagte «eksil» var han tilbake i frontlinjen igjen og overbeviste spanske myndigheter om å gi ham en ny sjanse til å bevise sine teorier. Han valgte ut det eneste landområdet som ikke var erobret, Tuzutlán-provinsen i Guatemala, et fjellrikt, regnfullt, tropisk område hvor spanjolene regnet de innfødte som fiendtlige barbarer etter å ha forsøkt å underlegge seg dem tre ganger uten hell. Området ble kalt «Tierra de Guerra», «Krigslandet». Der ville Las Casas undervise

og forkynne kristen tro uten våpen og soldater. Hans eneste våpen skulle være Guds ord og evangeliets fornuft. Guvernøren lovet at indianerne som ble vunnet på denne måten ikke skulle fordeles mellom spanjolene, men stå direkte under kronen og betale moderate skatter. I fem år skulle ingen andre spanjoler enn Las Casas og hans dominikanske brødre få tillatelse til å gå inn i provinsen.

Etter dager i bønn og faste sammen med munkebrødre ble planene lagt for tilnærmingen. De satte melodi til bibelske fortellinger og diktet noen sanger om skapelsen, syndefallet, utgangen av paradiset, og Jesu liv og under på folkets språk. Så fant de noen kristne indianske kjøpmenn som pleide å handle med dette folket og lærte dem sangene. I august 1537 dro kjøpmennene av sted alene med sine varer. De dro rett til den store høvdingen, en krigersk person som var høyt respektert og fryktet av alle. Ved slutten av dagens handel fant kjøpmennene frem en *teplanastle*, et indiansk stregeinstrument, og begynte å synge versene de hadde lært. Den nye situasjonen de opplevde, instrumentharmonien og stemmene, og den nye læren, særlig ordet om at gudene de dyrket var demoner og at deres menneskeoffer ikke var bra, førte til undring blant indianerne. De neste åtte kveldene gjentok kjøpmennene sangene, og de repeterte på tilhørernes oppfordring igjen og igjen deler de spesielt foretrakk.

Da indianerne ba om å få vite mer, fikk de vite at bare munkene kunne fortelle mer. Men hva var munkene? Det var menn kledd i svarte og hvite kapper, ugifte, med håret klippet på en spesiell måte, menn som verken ønsket gull, fjær eller edle steiner og som dag og natt sang lovsang til Gud foran vakre statuer i kirkene. Bare disse kunne undervise dem, og de ville gjerne komme om de ble invitert. Høvdingen var så tilfreds med alt han hadde hørt at han sendte sin yngre bror av sted for å hente munkene og i hemmelighet observere om de virkelig oppførte seg så bra som kjøpmennene hadde sagt. Munkene som nok hadde ventet spent på utfallet, tok glade imot gavene indianerne kom med og bestemte seg for å sende bare Luis Cáncer, en from og erfaren misjonær som kjente indianske språk godt. De dro tilbake nedlesset med gaver, og da de kom til indianernes territorium, ble de møtt av en blomsterpyntet seriersark og stor mottakelsesfest. Høvdingen selv tok imot munken og viste ham ære og respekt, og bestemte straks at det skulle bygges en kirke. Han var en interessert tilskuer da den første messen ble feiret. Særlig var han interessert i munkens klær og renslighet. Hans egne prester gikk rundt i fillete klær og med håret

fullt av blod, og templene var ikke noe annet enn sotete, skitne huler. Høvdingen bestemte seg for å bli en kristen, og da han var blitt forsikret av broren om at munkene virkelig levde som kjøpmennene hadde beskrevet og frykten for en væpnet invasjon var blitt stilt, oppfordret han alle sine folk til å gjøre det samme. Høvdingen var den første til å rive ned og brenne de gamle gudene. Slik ble den første sjel vunnet i «Krigslandet» som ble «Den sanne fredens land». Munkene gledet seg over seieren, sikre på at dette var begynnelsen på en stor åndelig innhøsting (Hanke 1951, s.26ff).

Selv om utprøvingen av denne teorien fikk et heldigere utfall, forteller de tilgjengelige dokumentene om et gradvis forfall fra dette høydepunkt i den fredelige erobringen i Guatemala. Hvis de spanske kolonistene hadde vært like selvutslettende i sin holdning som Las Casas, ville en slik fremgangsmåte vært mulig. Det var de ikke. Men idealet om å nå indianerne med evangeliet på fredelig vis, levde på tross av at mange spanjoler fortsatte å mene at indianerne ikke ville kunne evangeliseres uten ved våpen. Noen ble inspirert til å følge samme metode i deres områder med større og mindre hell.

Antropologen

Bartolomé de Las Casas var også antropolog. For å kunne forsvare indianerne mot den grusomme utbyttingen og krigene, studerte han indianerkulturene og forsøkte å forstå de innfødte. Han hadde riktignok ikke særlig kunnskap om noe indiansk språk, han bodde ikke lenge nok på noe sted til å bli ekspert på indianere i noe område. Men hans forsøk på å beskrive indianerkulturene gir det mest omfattende bildet som finnes av disse sivilisasjonene. Selv beskriver han kildene til sin kunnskap om «Den nye verden» slik:

... all that I write down concerning Indians in the islands or in the many provinces of Terra Firme is based upon my own experience of over forty years in the New World - and no one living has had as much experience - or upon the knowledge of ecclesiastics who knew the Indians and their language well, with whom I usually travelled; or upon information which I sought by correspondence from the most informed ecclesiastics. And much of this work comes from such letters, or from the accounts of other persons whose descriptions seem to me to be reliable (*Apologética historia*, s.176, etter Hanke 1951, s. 68-69).

Las Casas tok det ikke for gitt at indianerne skulle måles med samme målestokk som spanjolene. Han forsøkte å forstå skikker og tro innenfor rammen av deres egen kultur. Hovedgrunnen til å legge vekt på dette studiet var å bevise at indianerne var fornuftsvesener som oppfylte alle Aristoteles' krav til det gode liv. Indianernes liv hadde, som alle folks, mange positive aspekter, selv om de ikke kjente kristendommens velsignelser. De hadde utviklet god dømmekraft og forståelse, hadde gode evner og var fysisk svært vakre. De var nøkterne i mat og drikke og levde sammen i fred og fordragelighet. Las Casas hevdet at indianerne overgikk antikkens folk både i religionsutøvelse og i barneoppdragelse. Han bekjenner at han legger lite vekt på dårlige vaner og lyter. For ham er det viktig å fremheve det positive i motsetning til så mange av de andre som beskrev indianerne på denne tiden.

Did Plato, Socrates, Phytagoras, or even Aristotle leave us better or more natural or more necessary exhortations to the virtuous life than these barbarians delivered to their children? Does the Christian religion teach us more, save the faith and what it teaches us of invisible and supernatural matters? Therefore, no one may deny that these people are fully capable of governing themselves and of living like men of good intelligence and more than others well ordered, sensible, prudent, and rational (*Apologética historia* s.589, etter Hanke 1951, s. 80).

For Las Casas var det viktig å redde mest mulig informasjon om språk og kultur før det var for sent. Han beklager i sine skrifter at han ikke fikk samlet data på noen av folkegruppene han hadde kjent, før de var helt utryddet. For ham dreide det seg ikke bare om å fastslå at indianerne hadde utviklet en egen sivilisasjon som var verdt å studere, men ennå mer om at de var verdig respekt. Hans antropologiske studier var derfor knyttet nært opp til arbeidet for indianernes menneskerettigheter, men også til ønsket om å kunne overbevise dem om kristendommens sannhet.

Las Casas var ikke alene om å studere indianernes skikker og språk, men motivasjonen var ikke helt sammenfallende med mange av munkene som gikk i gang med dette arbeidet. De hadde nok et ønske om å forstå indianernes tankegang for å kunne forkynde for dem, men det var også viktig å befri dem fra de hedenske skikker. Det innebar å ødelegge de hellige stedene og fjerne de hedenske prestene, for når de var borte, trodde en at indianerne skulle bli

åpne for evangeliet. I et berømt brev fra 1532 skriver Mexicos biskop Zumárraga stolt at det var blitt ødelagt 500 templer og 20 000 avgudsbilder (Milhou 1992, s.275). Selve ødeleggelsen av de indianske kultstedene hadde en politisk side ved siden av den religiøse. For makthaverne handlet det om å viske ut de indianske folks minner om deres storhetstid før spanjolenes erobring. Derfor ble det senere på 1500-tallet forbudt å drive etnografiske undersøkelser og sette seg inn i de erobrede folks religion. Ethvert minne om fortiden skulle viskes ut av erindringen, og slike studier kunne komme indianerne i hende. Det ble til og med innført dødsstraff for dem som overtrådte dette forbudet. Først på 1800-tallet ble det igjen tillatt å studere etnografi (ibid.).

Las Casas betydning

Las Casas beskrivelse av indianernes situasjon førte til at Karl V i 1542 utstedte de «Nye Lover» som forbød å ta de innfødte til slaver og opphevet eller begrenset encomienda-systemet. Ifølge lov nr. 35 skal for fremtiden «ikke encomienda bli innvilget noen, og når de som nå har encomienda dør, skal deres indianere vende tilbake til kronen» (Hanke 1951, s.31). I sin iver etter å beskytte indianerne, gikk Las Casas i stedet med på å innføre negerslaver som var født i Spania til de spanske kolonier, noe han siden angret dypt. Han ble senere også en forkjemper for rettighetene til negrene som spanjolene brakte over havet som slaver, dels fordi de hadde utryddet arbeidskraften de trengte, dels fordi de altså ikke fikk lov til å bruke indianerne som slaver.

I 1544 ble Las Casas overtalt til å bli biskop i Chiapa som lå i «Det sanne fredens land». Ikke før hadde han forlatt Spania, så begynte en intens politisk aktivitet for å reversere de nye lovene. I 1545 ble det det hadde vært mest debatt om opphevet. Så kunne spanjolene fortsette å glede seg over frukten av indianernes arbeid. Etter dette ble det ikke gjort nye forsøk på å endre indianernes situasjon. Likevel hadde Las Casas' arbeid lagt et viktig grunnlag for videre arbeid med indianernes rettigheter.

Dette gjaldt også indianernes forhold til kristen tro. I en tid da mange tvilte på om det var mulig for en indianer å bli frelst, løftet Las Casas sin stemme på vegne av disse folkene og hevdet med kraft og intensitet at de er mennesker med fornuft og i stand til å bruke den til å ta stilling til evangeliet. Han fikk bevist at folk som får formidlet evangeliet på et språk de forstår og på en måte de er vant til, vil ta imot. I motsetning til dem som ble tvangsdøpt, for-

stod indianerne som fikk evangeliet presentert ved sang og fortellinger at det var noe som angikk dem, og de tok imot i tro.

Etter bare 3 år i Mexico forlot Las Casas bispeembetet og dro tilbake til Spania. Der fortsatte han kampen for indianerne frem til sin død 92 år gammel. Han var deres forsvarer overfor både kongen og kolonienes råd. Han skrev de viktigste bøkene og utarbeidet de vesentligste av sine læresetninger i disse årene. *Historia de las Indias* er et av disse arbeidene, en grundig beskrivelse av grusomhetene spanjolene utøvte under og etter erobringen. Selv om her nok er overdrivelser og ikke alt er like historisk korrekt, er Las Casas' øyenvitneskildringer av spanjolenes herjinger og indianernes situasjon de første 30 årene etter «oppdagelsen» av Amerika en viktig kilde om denne tiden. Manuskriptet ble i 1559 plassert i et kloster i Spania og skulle utgis først 40 år senere:

And when those forty years have passed, if they shall see that it is well for the good of the Indians and of Spain, they may command that it be printed for the glory of God and specially for the showing forth of the truth (Las Casas i brev til klosteret, etter Hanke 1951, s.49).

Verket ble først trykket 300 år senere, i 1875 da en kubansk historiker sørget for at det ble de første bindene i en serie om Amerikas historie.

Las Casas, indianernes apostel, er en av de få spanjoler som blir minnet på kontinentet han elsket. I Mexico City har takknemlige indianere reist en statue av ham utenfor katedralen. Pablo Neruda har skrevet diktet «Broder Bartolomé de Las Casas». ³ Las Casas er en av kontinentets helter som skolebarn lærer om på grunn av den utrettelige kamp han førte for indianernes rettigheter i en tid da både lek og lærd mest var styrt av utsiktene til rikdom og makt. Noen kaller ham frigjøringssteologiens far fordi han våget å kjempe mot de mektige på vegne av de undertrykte.

Bartolomé de Las Casas var forut for sin tid på mange måter. Han kjempet en kamp han selv ikke fikk se mange resultater av. Selv sent på 1600-tallet forteller jesuittmisjonæren José de Acosta at ikke få mennesker tvilte på om indianerne kunne bli frelst (Hanke 1951, s.90). Forståelsen av at noen raser, grupper av mennesker, skulle være av ringere art enn andre, lever også i dag. Men en prosess var blitt satt i gang og noen fortsatte kampen. Las Casas er fortsatt aktuell og vil være det så lenge vi faller for fristelsen til å

gradere medmenneskers verd utfra egne behov. Han er en av de mest sentrale skikkelser i historien om kampen for urbefolkningers rettigheter, og den kampen må vi nok innrømme ennå ikke er ført til ende. Hans skrifter blir i dag lest over hele verden fordi hans ideer ikke bare angår indianerne i Latin Amerika. Urbefolkninger over hele verden opplever fortsatt at de ikke blir sett på som like verdifulle som sine medborgere, og at deres rettigheter ikke blir tatt hensyn til i storsamfunnet. Vi trenger også i dag det korrektive Bartolomé de Las Casas gir.

Noter

1. System innført av Columbus i 1499 etter å ha mislykkes i å pålegge indianerne på Spaniola skatt. Indianerne utførte personlige tjenester for og gav tributt til sin encomendero, som så betalte skatt til kronen på bakgrunn av den eiendom og det antallet indianere han var betrodd. Fra 1536 ble indianerne sammen med sitt avkom overlatt til kolonisatorene for et tidsrom av to liv: så lenge encomenderoen levde og deretter hans direkte arvtakere. I 1629 ble systemet utvidet til å vare tre liv og i 1704 til fire. I praksis førte dette til slaveri i middelalderforkledning i de nye koloniene.
2. *Documentos inéditos de América. Colección de documentos inéditos, relativos al descubrimiento, conquista, y orbanización de las antiguas posesiones españolas en América y Oceanía.* (Samling av utrykte dokumenter angående oppdagelsen, erobringen og organiseringen av de gamle spanske besittelsene i Amerika og Oceania.) 42 tomos. Madrid 1864-1884.
3. Kan leses i Pablo Neruda: *Den store sangen*.

Live Danbolt Drange, f. 1946. Lærerprøva 1970. Cand.philol. med hovedfag i kristendomskunnskap 1994. Misjonær for Den norske Santalmisjon i Ecuador 1974 - 1989. Diverse engasjementer i hjemmearbeidet i Den norske Santalmisjon, som timelærer ved Høgskolen i Agder, prosjektleder i Agder Bispedømme og vikariater i grunnskolen i Kristiansand.

Litteratur

- Apokryfene. Bibelens deuterokanoniske bøker.* Det norske Bibelselskap 1989.
- Den Hellige Skrift Bibelen.* Det norske Bibelselskaps Forlag, Oslo 1978.
- Drange, Live Danbolt: *Møte mellom verdensbilder. Cañar-indianernes kultur og religion i møte med evangeliet.* Hovedfagsoppgave i Kristendomskunnskap, Det teologiske menighetsfakultet, Oslo 1994.

- Hanke, Lewis: *Bartolomé de Las Casas. An interpretation of his life and writings*. Martinus Nijhoff, The Hague 1951.
- Heyerdahl, Thor: *Skjebnemøte vest for havet. De beseiredes historie*. Gyldendal norsk forlag, Oslo 1992.
- Milhou, Alain: «Misión, represión, paternalismo e interiorización. Para un balance de un siglo de evangelización en Iberoamérica (1520-1620)», i Heraclio Bonilla (red.): *Los Conquistados. 1492 y la población indígena de las Américas*. Tercer Mundo Editores, Colombia 1992, ss 263-296.
- Neruda, Pablo: *Den store sangen. Utvalg og gjendiktning ved Halvor Roll*. Gyldendal Norsk Forlag, Oslo 1991.
- Ustvedt, Yngvar: *Paradiset og tårene. En dokumentarberetning om erobringen av Mellom- og Sør-Amerika*. Tiden Norsk Forlag, Oslo 1977.
- Westhelle, Viktor: «Erobring og evangelisering i Latinamerika: tre missionsmodeller og deres felles forudsætning». *Mission* 1992:4, ss 3-7.

Bartolomé de Las Casas - the Spanish Father who fought for the Indians' rights and challenged his contemporaries' understanding of mission

Bartolomé de Las Casas went as a colonist to the Caribbean islands in 1502. After some years his eyes were opened to the treatment the Indian peoples experienced and he dedicated his life to denounce the cruelties his compatriotes did to the Indians and to change the *encomendero*-system. His fight which lasted for more than forty years, rested on the fundamental Christian assumptions that all men are equal before God, and that a Christian has a responsibility for the welfare of his brothers, no matter how alien they may be. If Las Casas' visions about how to colonize the new territories and how to evangelize the Indian peoples had been recognized and carried out, the history of the Latin American continent would have taken a very different course. We also need his corrective today since we still tend to measure our fellow men to meet our own ends.